

J. C. Sturm, *Een goede gereformeerde opvoeding. Over neo-calvinistische moraalpedagogiek (1880-1950), met speciale aandacht voor de nieuw-gereformeerde jeugdorganisaties* (Dissertatie Vrije Universiteit 1988; Kampen: Kok, 1988, 283 blz., f39,50, ISBN 90 242 5430 2).

De eerste zin van dit boek luidt: 'Zelf heb ik een vrij goede, maar niet zo erg gereformeerde opvoeding genoten'. Na een dergelijke fraaie opening kan er eigenlijk niets meer fout gaan. Hier is een auteur aan het woord die in een persoonlijke stijl en zelfverzekerd aan het werk gaat. Het kader van zijn eigenlijke onderzoek wordt gevormd door de opvatting, dat in de bestaande literatuur over de gereformeerde opvattingen en leefwijze te zeer de nadruk wordt gelegd op het sombere, onderdrukkende, autoritaire en schijnheilige. Daarnaast immers is er ook te wijzen op volksverheffing, verspreiding van kennis en cultuur, sociologische en spirituele emancipatie, opvoeding tot rationaliteit en zelfstandigheid.

In enkele korte hoofdstukken gaat Sturm eerst in op de ontwikkelingen in het Nederlands calvinisme en met name op wat hij, ter onderscheiding van de 'bevindelijken', de 'nieuw-gereformeerden' noemt. Het is vooral de stroming, door Kuiper tot zuil aaneengesmeed, die niet langer de wereld meed, maar zelfbewust rondkeek en zich macht en kennis verwierf. Pas tussen 1920 en 1950 trad een zekere verstarring in, waardoor ook een traditionalistische kleinburgerlijkheid de overhand kreeg. Daarna zal in de vorm van een 'stille revolutie' de nieuw-gereformeerde beweging langzaam maar zeker eroderen en afbrokkelen. Op zich biedt de schrijver geen revolutionair nieuwe kijk op de bestaande inzichten over de 'emancipatie der kleine luyden'; hij volgt hier in grote lijnen de bekende studies van J. Hendriks en D. Th. Kuiper.

Vervolgens komt in een lang hoofdstuk een systematische beschrijving van de nieuw-gereformeerde moraalpedagogiek aan bod. De schrijver geeft daartoe eerst een analyse van een aantal centrale begrippen (als verbond en doop, wedergeboorte en bekering), om vervolgens uitvoerig in te gaan op de vraag hoe het dogma van de verdorvenheid van de mens te rijmen viel met inspanningen om kinderen op te voeden. En dat leidt dan weer tot een overzicht van de opvattingen over goed en slecht, idealen over gezag en gehoorzaamheid, het gezinsleven en seksuele opvoeding.

Tenslotte volgt een uitvoerig hoofdstuk over nieuw-gereformeerde jeugdorganisaties, de Nederlandse bond van jongelingsverenigingen, de Bond van gereformeerde knapenleiders (in 1921 omgedoopt tot Bond voor gereformeerde jeugdorganisatie) en de Bond van meisjesverenigingen op gereformeerde grondslag. Voor een deel is immers uit de activiteiten van en in deze organisaties de praktijk te achterhalen van de morele pedagogiek in nieuw-gereformeerde kring. Het belang van het boek schuilt vooral in deze laatste twee hoofdstukken (ruim tweederde van het geheel). Noch over de gereformeerde pedagogiek, noch over gereformeerde jeugdorganisaties zijn immers recente studies voorhanden.

Gezegd moet worden dat het Sturm is gelukt op dit netelige terrein, bezaaid met achtergelaten landmijnen van geslachtenlange discussies over uitverkiezing en genade, tucht en vrijheid, een buitengewoon helder overzicht te geven. Het is een zorgvuldige reconstructie, genuanceerd en met welgekozen citaten toegelicht. Aardig is ook, dat hij niet alleen de 'voormannen' aan het woord laat (zoals Kuiper en Bavinck), maar zich ook veel moeite geeft de schrijvers van het tweede plan (met name min of meer obscure dominees en onderwijzers) aan bod te laten komen. Daardoor reikt zijn studie verder dan de analyse van een min of meer wetenschappelijke pedagogische theorie, maar laat een bepaald denkpatroon zien dat door velen werd gedragen.

Het geheel geeft een uitstekend inzicht in de nieuw-gereformeerde moraalpedagogiek. Het merkwaardige is, dat deze pedagogiek een soort Januskop vertoonde. Aan de ene kant draait het om begrippen als vrijheid, zelfstandigheid, liefde en wijsheid van de kant van de opvoeders, de

genade en barmhartigheid van God. Aan de andere kant wordt echter voortdurend gesproken over de beheersing van de begeerten, de onverbiddelijke eisen Gods en de noodzaak zich daaraan te onderwerpen. Het probleem is echter vervolgens hoe beide kanten onderling verbonden zijn. Hier is Sturm niet geheel uitgekomen. Zo schrijft hij: 'Nieuw-gereformeerde theologen en pedagogen slagen er wel in om deze twee lijnen voor hun geestesoog aan elkaar te breien'. Maar hij structureert zijn analyse juist naar het uit elkaar houden van beide lijnen, zodat niet duidelijk wordt hoe beide dan theoretisch precies aan elkaar geknoopt worden. En wat betekent dit dan vervolgens bovendien in de praktijk? Enerzijds geeft hij toe dat de dagelijkse opvoedingspraktijk 'van niet weinig gereformeerde gezinnen en scholen' gekenmerkt werd door beheersing en onderdrukking (met onmiskenbare uitspraken van Thijs Booy en Kuitert om te illustreren tot welke frustratie en verbittering dit geleid heeft over verkrampte en dwaze opvoeders). Anderzijds voert hij bijvoorbeeld de meisjesbond op als typisch voorbeeld van de wijze waarop, met behoud van traditionele opvattingen over plaats en taak van de vrouw, men zich toch rekenschap geeft van de moderne cultuur en de maatschappelijke ontwikkelingen en daar, deels bewust, deels onbewust, in meegaat. En zo opmerkelijk als de eerste zin van dit proefschrift was, zo onmiskenbaar ambivalent zijn ook de twee laatste zinnen: 'Voor sommige jongeren is dit verdwijnen van het nieuw-gereformeerde jeugdwerk een bevrijding uit knellende banden geweest. Voor anderen betekende het inderdaad een vermindering van mogelijkheden tot intellectuele verdieping en ethische oriëntatie'.

P. de Rooy

L. Vints, *P. J. Broekx en de christelijke arbeidersbeweging in Limburg 1881-1968* (Kadoc-studies VIII; Leuven: Universitaire pers Leuven, 1989, 352 blz., ISBN 90 6186 341 4).

Dit boek is de eerste Kadoc-studie die het werk bevat van één auteur (zelf medewerker van het Katholiek documentatie en onderzoekscentrum aan de Vlamingenstraat 39 in Leuven). De vorige publikaties waren telkens bundelingen van artikelen rond een bepaald thema.

Je zou de tweeledige titel van Vints' boek haast kunnen omkeren, want zijn werk biedt niet alleen de eerste wetenschappelijke biografie van de architect en bezieler van de christelijke arbeidersbeweging in Limburg, maar evenzeer een gedegen uiteenzetting van die beweging zelf. Het voornaamste deel van het werk beschrijft de jaren twintig en dertig: de figuur van Broekx domineert nadrukkelijk deze periode van opbouw en consolidatie. Maar we leren ook een hele schare van zijn medewerkers en tegenstanders kennen, soms met allerlei leuke details. Van de beweging na de tweede wereldoorlog worden enkel de algemene lijnen geschetst.

De auteur beschrijft Broekx als de 'regisseur' van het complexe netwerk van katholieke organisaties die ervoor moesten zorgen dat het zich langzaam industrialiserende Limburg niet in handen viel van het socialisme, maar voor Christus behouden bleef. Met dat doel voor ogen was hij gedurende meer dan een halve eeuw de grote organisator die in de Tramstraat (daar was het secretariaat van Maatschappelijke werken voor Limburg gevestigd) de touwtjes stevig in handen had. Van hieruit stuurde hij het hele raderwerk van werkliedenbonden, syndicaten, mutualiteiten, coöperaties, jeugdorganisaties en patronaten in de provincie. Medestanders zagen in hem bijgevolg de grote bezieler, tegenstanders de autoritaire 'dictator'. Hoewel Broekx op de eerste plaats bestuurder was van de christelijke arbeidersbeweging in Limburg, was hij eveneens geëngageerd in de Vlaamse strijd. Beide zaken stonden trouwens niet los van elkaar. Volgens 'de klok van Limburg' zouden heel wat sociale wantoestanden verdwijnen, wanneer de minimumeisen van de Vlaamse beweging zouden zijn ingewilligd.